

„VEREJNÉ OBSTARÁVANIE“ V RÍMSKOM PRÁVE – PROCES A ŠTÁDIÁ¹

JUDr. Jakub Novocký

súkromný sektor
jakub.novocky@gmail.com

JUDr. Peter Kubolek

Úrad pre verejné obstarávanie
peter.kubolek@uvo.gov.sk

Verejné obstarávanie v rímskom práve – proces a štádiá

Obsahom predloženého textu je proces verejného obstarávania v rímskom práve a jeho štádiá, *in concreto* zverejňovanie zákaziek v ediktoch, výber dodávateľa zákazky prostredníctvom verejnej dražby, garančný princíp plnenia zákazky založený na poskytovaní zábezpek a pozemkových zálohov, forma a obsah obstarávateľskej zmluvy a úradný dozor nad plnením zákazky, vrátane dôsledkov neplnenia.

Römischer Staatspächtersystem – Verfahren und Stadien

Der Beitrag analysiert die eigentlichen Stadien des Staatspächtersystemverfahrens im römischen Recht, namentlich die Publikation der Geschäfte in Edikten, Versteigerung der Pächter durch die Lizitation, Gewährleistungsprinzip im Rahmen der Bestellung von Bürger und des Einsatzes von Grundbesitz, Forme und Inhalt des Pachtvertrages, Kontrolle unter die Unternehmer und Pächter und die Folge der Nichtleistungen.

---

¹ Príspevok bol spracovaný v rámci projektu APVV-17-0641 : Zefektívnenie právnej úpravy verejného obstarávania a jej aplikácie v kontexte práva Európskej únie

Public Procurement in Roman Law – Process and Stages

The content of the submitted text is the public procurement process in Roman law and its stages - in particular publication of contracts in edicts, selection of the contractor by public auction, guarantee principle of the contract performance based on providing guarantees and land advances, form and content of the procurement contract and authority supervision of contract performance, including the consequences of non-performance.

Kľúčové slová: verejné obstarávanie, štátna zákazka, rímske právo, cenzorský edikt, záruky

Schlüsselbegriffe: Staatspächtersystem, Staatspacht, römisches Recht, zensorische Tafeln, Garantien

Keywords: public procurement, public contract, Roman law, censor edict, advances

Úvod

V nadväznosti na základné teoretické poznatky o systéme prenájmu štátnych zákaziek v časoch antického Ríma, čiže na stručný historický exkurz, samotný pojem² a predmet obstarávateľskej činnosti, prameň práva, definíciu subjektov verejného obstarávania, ako aj komparáciu princípov verejného obstarávania so súčasne platnou legislatívou, ktoré sme analyzovali v samostatnom príspevku „*Verejné obstarávanie v rímskom práve – základné pojmy a princípy*“,³ budeme v predložennom príspevku venovať pozornosť jednotlivým štádiám obstarávacieho procesu, keďže aj v rímskom práve sa prenájom štátnych zákaziek

---

² Rímska právna veda pojem „verejné obstarávanie“ nepoznala (preto mu ani nemožno prideliť nejaký latinský ekvivalent) – proces obstarávania chápali starí Rimania výhradne ako cenzorský prenájom (censurum locatio), a preto sa v primárnych prameňoch obdobia konca republiky pre popis obstarávateľskej činnosti používa slovné spojenie publica vectigalia fruenda ultrove tributa tuenda locare, čiže v doslovnom preklade: prenajať užívanie (výberu) vektigálií (príjmov) alebo podieľanie sa na verejných výdavkoch (Tabula Heracleensis 73-76 [pol. 1. stor. pred Kr.]). Pre lepšie pochopenie jednotlivých inštitútov a procesných postupov však budeme pojem „verejné obstarávanie“ používať, hoci, ako je uvedené, v antickom rímskom práve sa tento komplex právnych vzťahov chápal striktno len ako štátny prenájom. Nemecká literatúra zaoberajúca sa touto problematikou používa termín Staatspacht. Porov. DIETRICH, C.G.: Beiträge zur Kenntniss des römischen Staatspächtersystems, 1877; Rostowzew, M.I.: Geschichte der Staatspacht in der römischen Kaiserzeit bis Diokletian, 1902. Viac: *NOVOCKÝ, J., KUBOLEK, P.: Verejné obstarávanie v rímskom práve – základné pojmy a princípy. ÚVO revue 1/2018.*

³ Prvý príspevok autorov k problematike verejného obstarávania v rímskom práve podnázvom „*Verejné obstarávanie v rímskom práve – základné pojmy a princípy*“ bol publikovaný v *ÚVO revue 1/2018* – časopise Úradu pre verejné obstarávanie ISSN 2453-9368.

uskutočňoval podľa právom alebo obyčajou definovaných pravidiel a postupov.

Tento proces alebo postup celkom lapidárne načrtol Cicero vo svojej obžalobnej reči proti Verrovi,⁴ keď chcel zdôrazniť, ako by mal po správnosti prebiehať: *Locatur opus id quod ex mea pecunia reficiatur* (prenajíma sa vykonanie diela - zákazka, ktorá sa uskutoční na moje náklady); *ego me refecturum dico* (ja prehlásim, že ju vykonám); *probatio futura est tua, qui locas* (budúce schválenie je na Tebe, kto prenajímaš); *praedibus et praediis populo cautum est* (záujmy štátu sú zabezpečené zábezpekami a pozemkovými zálohami); *et, si non putas cautum, ... in mea bona quos voles immittes* (a ak nebudeš považovať [vykonanie zákazky] za dostatočné [...] uvedieš do môjho majetku toho, koho si budeš želať). Cicero v týchto niekoľkých odrážkach zhrnul prakticky všetky podstatné štádia obstarávacieho procesu, ktoré budeme samostatne analyzovať v nasledujúcich podkapitolách.

1. Zadanie a zverejnenie zákazky (*proscriptio/editio locationis in lege censoria*)

Verejné zákazky museli byť aj v období antického Ríma **vopred zverejňované**. Úradník, do ktorého pôsobnosti a právomoci verejné obstarávanie spadalo, bol povinný zverejniť popis zákazky a podmienky jej získania vo svojom edikte. Keďže tieto záležitosti spadali od ranej republiky do pôsobnosti cenzorského úradu, *prax*, ktorá sa tu postupom času zaviedla, bola určujúca aj v ďalšom dejinnom vývoji: cenzor, ktorý sa ujal päťročného úradu, zväčša hneď po nástupe zverejňoval **vo svojom cenzorskom edikte** (*lex censoria*, resp. *tabulae censoriae*) plán, popis a podmienky všetkých zákaziek, ktoré hodlal počas trvania svojho úradu prenajať.⁵

Keďže cenzorský úrad bol päťročný, aj viaceré zákazky, najmä periodické a dlhodobé ako *vectigalia* a *sarta tecta*⁶ sa tiež prenajíma-

---

⁴ Cic. in *Verr.* II.1,54,142.

⁵ Porov. § 26 ods. 2 zákona č. 343/2015 Z. z. o verejnom obstarávaní (ďalej v texte aj ako „ZVO“).

⁶ *Publica vectigalia* boli štátne, resp. spoločné príjmy akéhokoľvek druhu, ktorých výber pre štát, resp. obec sa prenajímali súkromným osobám. Druhou skupinou obstarávateľských činností boli *ultra tributa* - v rámci tejto kategórie zaujímajú najdôležitejšie postavenie predovšetkým verejné stavebné zákazky (*opera publica*), čiže výstavba verejných budov (chrámov, bazilík) a inžinierskych stavieb (ciest, mostov, akvaduktov) na náklady štátu alebo obce (*sumpto publico*, resp. *ex pecunia publica*), ďalej rekonštrukcia a údržba už existujúcich stavieb alebo statkov (*sarta tecta*), obstaranie rozličných služieb, a v neposlednom rade nákupy pre štát alebo obec. Táto skupina obstarávateľských činností sa najviac približuje súčasnému verejnému obstarávaniu

li na obdobie piatich rokov. Táto lehota sa nazývala *lustrum* a podľa Terrentia Varra bola „odvodená od slova *luere* (vyplatiť), čiže splniť, pretože po piatich rokoch cenzeni potvrdzovali splnenie záväzkov z prenájmu vektigálií a vyplácania štátnych zákaziek.“⁷ Ostatné ako *opera publica* sa prenajímali *ad hoc*, avšak spôsob ich obstarania bol tiež obsiahnutý v cenzorskom edikte.

Povinnosť zverejňovať podmienky prenájmu verejných zákaziek mali aj mestskí magistráti, o čom svedčí štatút municípie Irni. Podľa LXIII. kapitoly tohto štatútu bol vrcholný magistrát (*Ilvir iure dicundo*) povinný mať všetky nájmy, ktoré plánuje obstarat', resp. obstaral (*locationes, quas fecerit*), počas celej doby svojej úradnej činnosti verejne vystavené tak, aby boli zreteľne čitateľné od zeme (*proposita habeto per omne reliquum tempus honoris sui, ita ut d(e) [p(lano)] r(ecte) [l(e-gi) p(ossint)]*), a to na mieste, ktoré pre ich zverejnenie určia dekursioní (*quo loco decuriones conscriptive proponenda esse censuerint.*)⁸

Cenzorský edikt (*lex censoria*) bol teda primárnym nástrojom verejného obstarávania *sui generis* a plne sa etabloval v období republiky nie len pre samotný Rím, ale aj provincie a mestá pod jeho nadvládou.⁹ Ako taký pretrval aj po zrušení cenzorského úradu koncom republiky a v rôznych podobách bol využívaný ako nástroj verejného obstarávania **aj počas celého cisárskeho obdobia.**¹⁰ Z hľadiska systematiky prameňov rímskeho práva bol cenzorský edikt úradnou vyhláškou príslušného magistráta a vydanie takéhoto ediktu spadalo výhradne do jeho najvyššej úradnej právomoci (*imperium* alebo *potestas*). Nebol to však akýsi zákon pre obstarávanie prenájmu výberu štátnych dôchodkov (vektigálií) a podieľania sa na verejných výdavkoch v dnešnom chápaní, ale skôr súbor rôznorodých právnych úprav, usta-

---

(mimo koncesí), keďže v týchto prípadoch vyplácal štát verejné peniaze súkromným osobám ako protihodnotu za poskytnuté činnosti alebo dodanie tovarov alebo služieb, ktoré si potreboval obstarat'.

⁷ *Lustrum nominatum tempus quinquennale a luendo, id est solvendo, quod quinto quoque anno vectigalia et ultro tributa per censores persolvebantur.* Var. de Ling. Lat. 6,11; porov. § 12 ZVO.

⁸ Lex Irnitana, LXIII,3-13. K tomu porov. napr. § 65 alebo § 87 alebo § 127 ZVO.

⁹ Napr. Cic. de Nat. Deor. 3,19,49 (Boetia); Cic. in Verr. II.5,21,53 (Sicília).

¹⁰ Plin. Nat. Hist. 18,3,11: „Ešte aj dnes sa v cenzorských zoznamoch pojmom „pastviny“ označuje všetko, z čoho má štát príjem, keďže po dlhú dobu boli jediným vektigáliom (dôchodkom) štátu (*Etiám nunc in tabulis censoriis pascua dicuntur omnia, ex quibus populus reditus habet, quia diu hoc solum vectigal fuerat.*) a 33,21,78: v platnosti je stále aj cenzorský edikt ohľadne baní na zlato v obci Victumulae (*extat lex censoria Victumularum aurifodinae* - koniec 1. stor. po Kr.); „cenzorským ediktom bolo povolené brať veci do zálohu tiež vyberačom vektigálií rímskeho štátu (*lege censoria data est pignoris capio publicanis vectigalium publicorum populi Romani*, Gai. Inst. 4,28); cenzorský edikt sa zmieňuje aj v poklasických a justiniánskych prameňoch (napr.: Alf.D 50,16,203; Fragmenta de Iure Fiscí §18), pozri Dietrich, C.G.: Beiträge zur Kenntniss des römischen Staatspächtersystems, 1877, s. 65-66.

novení, príkazov, zákazov a odporúčaní, ktoré vymedzovali jednotlivé zákazky, podmienky ich získania, povinnosti, ktoré museli nájomcovia, resp. dodávatelia pri plnení zákaziek dodržiavať, ako aj práva, ktoré im boli pri tom zaručené,¹¹ čiže v konečnom dôsledku vytváral právny rámec pre nájomné zmluvy, ktoré sa takýmto ediktom verejne ponúkali záujemcom na uzavretie.

V praxi však príslušní úradníci nevytvárali vlastné edikty, ale preberali už zabehnuté modely (*edictum tralaticium* – prenesený edikt), ktoré postupom času len doplňali, čím zároveň formovali súbor rámcových noriem hmotného a procesného práva použiteľného pre konkrétne prípady a situácie, keď sa menili a doplňali už iba konkrétne náležitosti plnenia zákazky. V dejinnom vývoji (pravdepodobne od konca republiky) tak môžeme postupne sledovať zmeny v tom zmysle, že pre obstarávanie konkrétnych činností sa postupne etablovali alebo boli vytvárané samostatné edikty, ktorých ustanovenia boli v značnej miere preberané zo skorších a overených prameňov. Preto sa zmieňuje napr. *lex censoria portus Siciliae* (edikt pre prístavné mýto na Sicílii), *lex metalli Vipascensis dicta* (edikt vydaný pre bane v obci Vipasca), *lex censoria Victumularum aurifodinae* (edikt pre bane na zlato v obci Victumulae),¹² či *lex portorii Asiae* (edikt pre výber dovozného a vývozného mýta v provincii Ázia), ktorého text sa z väčšej časti dochoval v epigrafickej podobe, takže si môžeme vytvoriť aspoň hrubú predstavu o tom, akým spôsobom bol takýto edikt koncipovaný, hoci jeho text je v gréckom jazyku.¹³

Edikt bol **písaný v imperatívne 3. osoby singuláru**, resp. plurálu (rímsky legislatívny jazyk) a začína akousi preambulou (r.1-7), v ktorej sú obsiahnuté údaje o datovaní a úradníkoch, ktorí ho zostavili a z akých zdrojov pri jeho zostavovaní čerпали: jeho ustanovenia boli prebraté a revidované zo skorších ediktov, konkrétne z úradných záznamov správcov štátnych vektigálií v Ríme (*excepta atque recognita de tabulis curatorum vectigalium publicorum*). V riadkoch 7-8 je samotný edikt pomenovaný– „*zákon (edikt) o mýte (provincie) Ázie z tých tovarov, ktoré sa budú dovážať alebo vyvážať po súši a po mori*“ (*lex porto-*

¹¹ Kunkel, W.: Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, 1995 s.447.

¹² Alf.D 50,16,203; CIL II, 5185; Plin. NH,33,21,78.

¹³ Nápis na mramorovej stéle, datovaný do roku 62 po Kr., bol pôvodne zabudovaný do ambónu v kostole sv. Jána Krstiteľa v meste Selçuk (Turecko), kde bol roku 1976 objavený. Prvá edícia textu bola publikovaná v Engelmann, H. - Knibbe, D. - Hueber, F.: Das Zollgesetz der Provinz Asia. Eine neue Inschrift aus Ephesos, EA 14,1989, druhé spracovanie vyšlo v Cottier, M. – Crawford, M.H. – Crowther, C. V. – Ferrary, J. L. – Levick, B.M. – Salomnies, O. – Wörrle, M.: The Customs Law of Asia (Oxford Studies in Ancient Documents), Oxford University Press 2008. Táto edícia, z ktorej čerpáme, obsahuje okrem gréckeho textu aj jeho preklad do latinského a anglického jazyka.

rii Asiae earum rerum quae terra marique importabuntur exportabuntur), spolu s vymedzením jeho územnej pôsobnosti.

V ďalšom texte nasledujú jednotlivé ustanovenia upravujúce podmienky prenájmu vyberania vektigálií (mýta), ktoré by sme mohli rozčleniť do nasledovných skupín:

1. **Vymedzenie tovarov a určenie výšky mýta (*portorium*, gr. **τέλος** [tēlos]):** všeobecný predpis výšky vybraného mýta z dovážaných a vyvážaných tvarov (8-10), predpis výšky mýta pre osobitné tovary (11-12; 20; 78-81; 98-99,122-123); okruh tovarov, za ktoré sa mýto neplatí (58-66); výnimky z povinnosti platiť mýto (72-78;81-84; 84-87); územná exempcia z mýtnej povinnosti (88-96; 103-105); mýtna imunita (96-98; 128-133);
2. **Povinnosti obchodníkov vo vzťahu k nájomcovi (*colníkovi - portitor*):**povinnosť tovar pred dovozom alebo vývozom nahlásiť a zaregistrovať do úradných záznamov colníka na uvedených miestach v edikte alebo nájomnej zmluve (*merx profiteret et in tabulas referre*; 13-15; 22-29,117-122), prípadne na najbližších možných miestach (40-45; 48-50); povinnosť vyčísliť hodnotu tovaru, jeho hmotnosť a množstvo (45-47); povinnosť zaplatiť mýto (16-20) v závislosti od hodnoty tovaru (87-88); zákaz obchádzania mýta (15-16; 20-22); zákaz vývozu a dovozu z iných miest ako z miest registrácie (50-53); zákaz dovozu a vývozu bez registrácie (53-56);
3. **Práva obchodníkov:** právo zmocniť sa majetku (veci) colníka do zálohu v prípade porušenia povinností colníka (78-81);
4. **Povinnosti nájomcu (*colníka*):** povinnosť zabezpečiť výber mýta na dostatočnom počte mýtnych staníc (29-32); povinnosti ohľadne veľkosti mýtnych staníc, ich vzájomnej vzdialenosti a počte personálu (67-72);
5. **Práva nájomcu (*colníka*):** právo vyberať mýto v mýtnych staniaciach a monopol na jeho výber (57-58); právo postaviť a zriaďovať mýtné stanice (29-40); v prípade porušenia ustanovení ediktu a nájomnej zmluvy právo zabaviť tovar; zmocniť sa majetku (veci) obchodníka do zálohu, zaistiť samotného obchodníka, právo predať zabavený tovar (50-53; 53-56;87-88); právo žiadať prinavrátenie do pôvodného stavu (47-48);
6. **Podmienky prenájmu výberu mýta:** povinnosť a lehoty na poskytnutie zábezpek a pozemkových zálohov štátu ako aj kognitorov za tieto zálohy (101-103; 105-109), a to až do výšky päťnásobku kontrahovaného nájmu (110-112;124-126);povinnosť užívať nájom výberu mýta počas piatich po sebe nasledujúcich rokov a od akého dňa (105-109;127-128;133-135;135-138; 140-

147); povinnosť platiť nájom za výber mýta každoročne vždy k 15. októbru (99-101); právo vymeniť konateľa nájomcu ako aj kognitorov a v akých lehotách (105-109; 109-110; 123-124; 133-135; 140-147);

7. **Všeobecné ustanovenia týkajúce sa plnenia štátneho nájmu výberu mýta:** povinnosť dodržiavať ustanovenia ediktu (138-139); záväznosť akýchkoľvek dohovorov (*pacta*) medzi nájomcom a obchodníkom (113-114); právo predať záloh do tridsiatich dní od jeho zhabania (114-115); určenie súdnej právomoci v sporoch plynúcich z ustanovení ediktu (115-117)

Na uvedenom prameni môžeme demonštrovať **niekoľko základných charakteristík ediktu:** text ediktu bol prakticky zmesou ustanovení pôvodného ediktu datovaného ešte do obdobia 1. stor. pred Kr., a jednotlivých dodatkov dopĺňaných úradníkmi (zväčša konzulmi) počas trvania úradu,¹⁴ čiže jeho prenosný charakter je očividný. Aj z toho dôvodu nemá ucelený ráz, jeho jednotlivé ustanovenia sú zoradené nesystematicky, vyskytuje sa aj duplicita právnej úpravy (najmä s ohľadom na dodatky). Zverejňované ustanovenia zachytené na pevnom materiálnom podklade (mramorová stéla) však boli formulované všeobecne, koncipované veľmi precízne a utvárali tak akýsi základný rámec práv a povinností dotknutých subjektov ako aj podmienok prenájmu. Mnohé konkretizujúce prvky, ktoré preto nemohol edikt obsahovať, prenechával na konkrétnu nájomnú zmluvu s vybraným nájomcom, ako napr. určenie konkrétnych mýtnych staníc pre registráciu tovarov (29-32) alebo určenie osôb, u ktorých možno tovar registrovať (42-45). Z rovnakého dôvodu sa nezmieňuje ani obstarávateľská cena ako aj spôsob jej určovania. Obstarávateľská cena (ako iniciačná cena) tak bola vyhlasovaná až v okamihu dražby¹⁵ a konečná obstarávateľská cena bola až jej výsledkom. Takto koncipovaný edikt musel byť v nadväznosti na to verejne prístupný počas celého obdobia úradnej činnosti príslušného magistráta, a to jednak na účel samotného obstarávacieho procesu, ako aj kvôli spätnej kontrole nájomcov, a ako taký slúžil ako podklad pre ďalšie štádium obstarávateľského procesu, ktorým bol výber nájomcu, resp. dodávateľa.

¹⁴ Až polovicu textu (od riadku 84) tvoria jednotlivé dodatky, ktoré sú v latinskom preklade uvádzané *consules / curatores addiderunt*: (konzuli/kurátori doplnili).

¹⁵ Porov. § 6 ZVO

2. Výber nájomcu, resp. dodávateľa – dražba (*auctio / subhastatio*)

Výber nájomcu, resp. dodávateľa obstarávanej činnosti sa aj v rímskom svete uskutočňoval **prostredníctvom verejnej dražby**. Tak, ako dnes, aj v antických časoch bol považovaný za najefektívnejší spôsob, keďže (ak nebol zmarený) významnou mierou vplýval na zvyšovanie príjmov, resp. znižovanie nákladov štátu alebo obce.

Dražby verejných zákaziek (nájomných zmlúv) prebiehali obdobne ako súkromné dražby pri predaji tovarov alebo konkurze majetku dlžníka.¹⁶ Dražbu (*auctio*) viedol **osobitný zriadenec** úradníka – aukcionár (*praeco*), ktorý bol zväčša členom pomocného personálu príslušného úradníka,¹⁷ no možno sa stretnúť aj s tým, že ju vykonávala súkromná osoba ako svoju živnosť (najmä pri súkromných dražbách), a táto mala povinnosť ju poskytnúť aj pri dražbe verejných zákaziek.¹⁸

Na podklade niekoľkých zmienok v literárnych prameňoch¹⁹ je možné rekonštruovať priebeh dražby: aukcionár bol v prvom rade povinný verejne vyvolať dražbu (*auktionem praedicere*) alebo ju vyhláškou verejne vyhlásiť (*auktionem in tabulis proscribere*) a určiť čas a miesto jej konania (*tempus et locum constituere*), stanoviť iniciačnú cenu (*praetium conficere*), ako aj zverejniť, podľa akého ediktu a za akých podmienok hodlá nájom predávať (*proponere*, resp. *pronuntiare, qua lege et qua conditione venditurus erit*).

Termín konania dražby musel byť v zásade úradný deň (*dies fastis*), pri niektorých zákazkách sa vychádzalo z už zaužívanej obvyčaje.²⁰

Miesto konania dražby muselo byť verejné miesto (*foras necessum est venedre*), zväčša fórum, aby bol jej priebeh podrobený verejnej kontrole, ako to uvádza Cicero: „*cenzorom nie je dovolené prenajímať výber vektigálii na inom mieste ako pod dohľadom rímskeho ľudu*“.²¹

Iniciačná obstarávacia cena bola stanovená príslušným úradníkom, ktorý sa pri jej určovaní spravoval inštrukciami a v medziach roz-

¹⁶ Bližšie Thielmann, G.: Die römische Privatauktion, zugleich ein Beitrag zum römischen Bankierrecht, 1961.

¹⁷ Porov. napr. Lex Ursonensis, LXII,11 – 38, kde je menovaný pomocný personál Ilvira kolónie Genetiva Iulia.

¹⁸ Porov. Lex Metalli Vipascensis, 10 – 18, podľa ktorého sa živnosť aukcionára pri dražbách tovarov v baniach prenajíkala, avšak „ak bude niečo predávať alebo najímať prokurátor v mene štátnej pokladnice, je nájomca, jeho spoločník alebo zástupca povinný svoju funkciu aukcionára pri týchto úkonoch poskytnúť (*Si quas [res proc(urator) metallorum nomine] fiscus vendet locabitur, iis rebus conductor socius actorve eius praeconem praestare debet*).“

¹⁹ Plautus, *Stichus* 3,1,44; 66 – 72; Cic. *pro Quintio* 15,50; Cic. *lege Agraria* 1,3,7; 2,21,55.

²⁰ Napr. Macrobius, (*Saturnalia* 1,12,7) zmiňuje, že vektigáliasa prenajíkali v mesiaci marec.

²¹ *Censoribus vectigalia locare nisi in conspectu populi Romani non licet*, Cic. *lege Agraria* 1,3,7

hodnutia kompetentných orgánov (senát, neskôr aj cisár; zhromaždenie dekurionov), no v zásade výpočet hodnoty zákazky (*aestimatio pretii*) uskutočňoval na základe vlastného uváženia. V prameňoch však môžeme nájsť určité zásady, ktorými sa mal pri tom spravovať – Callistratus uvádza, že „*pri predajoch zo strany štátnej pokladnice sa od prokurátora musí vyžadovať poctivosť (fides) a starostlivosť (diligentia) a primeraná cena (iustum pretium) sa má určovať nie podľa skorších predajov, ale na základe aktuálneho cenového výpočtu (ex praesenti aestimatione)*“.²² O edikte a podmienkach nájmu sme sa zmienili vyššie.

V stanovený deň na stanovenom mieste vztyčil aukcionár rímsku vojenskú kopiju (*hasta*, odtiaľ *venditio sub hasta*, čiže *subhastatio*), ktorá symbolizovala výhradné štátne vlastníctvo, s ktorým sa hodlalo v dražbe nakladať,²³ a štátny majetok sa tak podriadil hlasu aukcionára (*hastam in foro ponere et bona civium voci subicere praeconis*).²⁴ Z dražby verejnej zákazky profitovali len tí, ktorí boli na nej osobne prítomní (*praeda erit praesentium*).

Na začiatku aukcionár ohlásil začatie aukcie a jej podmienky a vyzval prítomných dražiteľov na licitovanie (*age licemini!* – tak teda licitujte!). Licitácia však neprebiehala tak, že dražitelia navzájom ponúkali svoje výhodnejšie cenové ponuky, ale tie boli postupne predkladané aukcionárom tak, že najprv predložil iniciačnú cenu a na otázku „*qui poscit?*“ (kto sa ponúka ako nájomca, resp. dodávateľ za túto cenu?) **jednotliví záujemcovia zdvihnutím prstu, resp. ruky dali najavo, že za túto cenu za zmluvnú stranu štátneho predaja navrhujú seba** (*digito/manu sublata significat se auctorem emptiois esse*).²⁵ Ak sa prihlásili viacerí, aukcionár cenu buď zvyšoval, ako v prípade prenájmu štátnych vektigálií – *vectigalia (praetium extendebat)*, alebo znižoval, ako v prípade podieľania sa na štátnych výdavkoch – *ultra tributa (pretium minuebat)*, a to až do okamihu, keď neostal nikto, kto by dal viac, resp. menej (*nemo sit, qui meliores / minus det*). Zákazka sa potom priklepla tomu dražiteľovi (*locatio addicitur ei*), ktorý pri licitácii zotrval na poslednej najvyššej, resp. najnižšej cene (*qui superior / minimus in licitatione extiterit*).²⁶

²² „*in venditionibus fiscalibus fidem et diligentiam a procuratore exigendam et iusta pretia non ex praeterita emptione, sed ex praesenti aestimatione constitui.*“ Call.D.49,14,3,5. K tomu porov. § 6 ZVO.

²³ *Hastae subiciebant ea, quae publice venundabant, quia signum praecipuum est hasta* (kopije sa používali v tých situáciách, keď sa niečo verejne predávalo, keďže kopija je symbolom výhradného (štátneho) vlastníctva), Fes.90L.

²⁴ Cic. *de Off.* 2,23,83.

²⁵ Porov. Cic. *in Verr.* 2,1,54,141; Fes.137L.

²⁶ Porov. C 4,61,4 (CdTh 4,13,1).

Tento postup však nemusel vždy viesť k želanému výsledku, tlak dražiteľov (*calor licitantis*) mohol cenu vytlačiť nad, resp. pod obvyklú hodnotu zákazky²⁷ (*ultra / infra modum solitae conductionis*), a tým spôsobiť, že

- 1) sám nájomca, resp. dodávateľ nebol schopný zákazku za takých cenových podmienok splniť;
- 2) pri periodických nájmoch bol nútený si ju znovu prenajať za rovnakých podmienok, ak nedal niekto lepšiu ponuku;
- 3) mohlo dochádzať k deformovaniu výšky obvyklej hodnoty zákazky.

Tieto neželané javy mali potom za následok rušenie nájmov a neblahé ekonomické dôsledky pre nájomcov.²⁸ Preto sa počas historického vývoja objavujú rozličné opatrenia, ktoré tomu mali predchádzať:

- 1) ak sa obstarávacia cena tlakom dražiteľov dostala mimo obvyklej hodnoty zákazky, nájom bol prípustný len v tom prípade, ak nájomca poskytol dostatočné zábezpeky a pozemkové zálohy;²⁹
- 2) nájomcov nebolo možné nútiť zotrvať v nájomnom vzťahu po jeho ukončení za rovnakých podmienok;³⁰
- 3) obstarávacie ceny sa mali určovať podľa aktuálneho cenového výpočtu a nie na podklade predchádzajúcich nájmov (Call.D 49,14,3,5 cit. vyššie).

Príklepom aukcionára na dražbe (*addictio*) došlo k uzatvoreniu zmluvy medzi štátom (obcou) a nájomcom, resp. dodávateľom. Či bol samotný úkon spojený aj s nejakým formálnym prejavom vôle, čiže prednesením určitých slovných formúl, ktoré bolo charakteristické pre mnohé úkony civilného práva (napr. mancipácia), nie je zrejmé.

K úspešnému završeniu procesu obstarávania však chýbala ešte jedna podstatná náležitosť, a to poskytnutie záruk štátu alebo obci. V rím-

---

²⁷ Porov. § 53 ods. 2 a nasl. ZVO

²⁸ Už Lívius v súvislosti s činnosťou censorov roku 184 pred Kr. uvádza, že keď sa nájomcovia obrátili na senát s prosbami a v slzách (*precibus et lacrimis victus*), že nie sú schopní plniť svoje záväzky, senát nariadil zrušiť a znova tieto nájmy prenajať (*induci et de integro locari iussisset*), pričom censori ediktom z dražby vylúčili tých dražiteľov, ktorí predchádzajúce nájmy takýmto spôsobom zmarili (*censores, edicto summotis ab hasta qui ludificati priorem locationem erant*) a znova ich prenajali za znížené ceny (*omnia eadem paulum imminutis pretiis locaverunt*), Liv.39,44,8.

²⁹ Paul.D 39,4,9,pr.

³⁰ Zásada *impleto tempore ad conducendum invitus nemo compellitur* (po skončení doby prenájmu nemožno nikoho nútiť k nájmu proti jeho vôli), ex Paul.D 39,4,9,1; porov. aj Paul.D. 39,4,11,5 aj reskript božského Hadriána (in Call.D 49,14,3,6): „*Valde inhumanus mos est iste, quo retinentur conductores vectigalium publicorum et agrorum, si tantidem locari non possint.*“ (je skutočne neľudským zvykom, aby boli nájomcovia výberu štátnych dôchodkov (vektigálií) a nájomcovia štátnych pozemkov nútení zotrvať v nájomnom vzťahu, ak nie sú schopní si ich prenajať za rovnakú sumu).

skom práve verejného obstarávania totiž platila zásada, podľa ktorej (*locationum*) *exactionem sine cautione non oportere committi* – **plnenie verejných zákaziek sa nemá zadávať bez záruk.**³¹

3. Poskytnutie zábezpek a upísanie pozemkových zálohov (*praedes datio praediaque subsignatio*)

Pre verejné obstarávanie v časoch antického Ríma bolo charakteristické, že každý, kto chcel obchodovať so štátom, resp. obcou, **musel poskytnúť dostatočné ručenie toho, že svoj záväzok splní.** Rímska právna veda hovorí všeobecne o povinnosti sa zaručiť (*cavere*), primárne pramene (najmä epigraficky dochované texty zákonov a štatútov) však dôsledne rozlišujú rozsah tohto ručenia a poznajú dva druhy záruk: *praedes praediaque*, čiže **zábezpeky vo forme poskytnutých ručiteľov** (*praedes*) a **pozemkové zálohy** (*praedia*).

Najlepšie tento inštitút dokumentuje LXIV. a LXV. kapitola mestského štatútu municípie Irni (*lex Irnitana*, koniec 1. stor. po Kr.), ktorému bolo priznané privilégium riadiť sa rímskym poriadkom, o čom svedčí skutočnosť, že poskytnuté zábezpeky, upísané pozemkové zálohy a ustanovení kognitori za tieto zálohy, majú rovnakú právnu silu, ako keby boli poskytnuté a založené rímskemu národu pred tým magistrátom, ktorý v Ríme predsedá štátnej pokladnici (*ut ii eave populo R(omano) obligati obligatae essent aput eos, qui Romae aerario praessent*). Z toho zároveň vyplýva, že záruky sa skladali a pozemkové zálohy upisovali pred tým magistrátom, ktorý proces obstarávania riadil, – v prípade rímskeho štátu to bol cenzorský úrad a štátna pokladnica, neskôr fiškálni úradníci, v obciach jej vrcholní magistráti.³²

Praes (pl. *praedes*) bol dostatočne solventný ručiteľ, ktorý sa za nájomcu, resp. dodávateľa štátu alebo obci zaručil (*praes est, qui populo se obligat*), že ten svoj záväzok splní. Záväzok zo zábezpeky vznikol tak, že magistrát sa dopytoval ručiteľa, či sa hodlá za nájomcu, resp. dodávateľa zaručiť (*interrogatus a magistratu, si praes sit*) a ten na jeho otázku odpovedal (*ille respondet*): som ručiteľ (*praes*).³³

³¹ Ex Pap.D 50,8,12,pr., hoci povinnosť poskytnúť záruky bola stará ako samotný systém verejného obstarávania.

³² *Subsignari aput aerarium aut aput censorem possint* (upisovať (záruky) sa môžu tak pred štátnou pokladnicou ako aj pred cenzorom.), Cic. *p Flacc. In Schol. Bob.* 80; porov. aj *Lex Irnitana* LXIV.

³³ Porov. Fes.249L aj Varr. *De ling. lat.* 6,7,74: *Itaque praes qui a magistratu interrogatus, in publicum ut praestet; a quo et cum respondet, dicit „praes“* (A tak je ručiteľ ten, kto je dopytovaný magistrátom, aby sa verejne zaručil; od čoho, keď odpovedá „sa zaručujem“, sa nazýva „ručiteľ“).

Spočiatku nebol vzťah nájomcu, resp. dodávateľa a ručiteľa subsidiárny, ale v prípade nesplnenia záväzku sa siahalo len na majetok ručiteľa, čiže automaticky nastupoval na jeho miesto. Až neskôr (pravdepodobne v období neskorej republiky) sa aj sám nájomca, resp. dodávateľ stávali zákonnými ručiteľmi a ostatní boli len **subsidiárnymi ručiteľmi**, ako to pomenúva Festus: „*a (dodávateľ) sa tiež nazýva ručiteľ, keďže je povinný sa štátu zaručiť, že prisľubuje (plniť) práve tak, ako ten, kto sa za neho stal ručiteľom.*“³⁴ Na otázku magistráta tak subsidiárny ručiteľ už odpovedal: *item praes* (tiež som ručiteľ).³⁵

V **cisárskom období** sa zákonné ručenie nájomcu, resp. dodávateľa už **mlčky prezumovalo**, čiže sa na vznik ručenia nevyžadoval žiadny formálny úkon, ako to upravuje konštitúcia z roku 214 po Kr.: „*je isté, že na majetok toho, kto uzatvoril zmluvu so štátnou pokladnicou sa (mlčky) zriadi záložné právo, hoci sa to osobitne nezmieni.*“³⁶

Rozsah ručenia sa odvíjal od požiadaviek príslušného magistráta, na základe ktorého rozhodnutia (*cuius ex arbitratu*) sa záruky vyžiadali, a musel zodpovedať minimálne hodnote kontrahovaného plnenia. Zaužívanou praxou však bolo, že magistráti vyžadovali niekoľkonásobne vyššie ručenie, ako o tom svedčí napr. *lex portorii Asiae*, podľa ktorého sa vyžadovali záruky až do výšky päťnásobku kontrahovaného plnenia.³⁷ Preto ak magistrát nepovažoval poskytnutého ručiteľa za dostatočne solventného, mohol rozhodnúť o prijatí ďalších ručiteľov (*conpraedes*), pričom títo ručili každý za celú pohľadávku samostatne (*eiusdem rei populo sponsores sunt conpraedes*).³⁸

Ak aj napriek tomu neboli predložené záruky postačujúce, **mohol magistrát nariadiť upísanie pozemkových zálohov** (*Si d(e) e(a) r(e) is praedibus minus cautum esse videbitur, praedia subsignato arbitratu eiusdem (magistratus)*).³⁹ Táto povinnosť bola vo vzťahu k poskytnutým zábezpekám **subsidiárna**, čiže magistrát nemal na výber medzi

³⁴ (*manipes*) *idem praes dicitur, quia tam debet praestare populo, quod promisit, quam is, qui pro eo praes factus est.* Fes.137L.

³⁵ Porov. *lex parieti faciundo Puteolana* (obstarávateľská zmluva z roku 105 pred Kr., pozri nižšie), v ktorej je na prvom mieste uvedený dodávateľ a za ním slovami *IDEM PRAES* ďalšie osoby ako jeho ručiteľia.

³⁶ *Certum est eius qui cum fisco contrahit bona veluti pignoris titulo obligari, quamvis specialiter id non exprimitur.* C 8,14,2.

³⁷ [*Qui*] *publicanus portorium conductum habebit, quanti operas in vectigali (exigendo) dederit, quinque usque tanti praedibus praediis populo caveto* (Publikán, [ktorý] bude mať prenajatý výber mýta, nech sa zaručí štátu zábezpekami a pozemkovými zálohami až do výšky päťnásobku toho, akú sumu plnenia na seba nájomnou zmluvou pre výber mýta prevezme), *lex portorii Asiae*, 110-112, *ibid.* 124-126.

³⁸ Porov. Fes.35L

³⁹ Ak sa bude zábezpeka v tejto veci považovať za nepostačujúcu, tak nech na základe rozhodnutia toho istého (magistráta) upíše (svoje) pozemky, *Lex Irnitana*, LX,18-19.

zábezpekami a pozemkovými zálohami, slovami Cicerona: „*na upisovanie pozemkových zálohov musel existovať dôvod, aby (niekto) ako záložca založil v prospech štátu svoje pozemky* (subsignandi solebat causa esse, ut loco pignoris praedia sua rei publicae obligarent) a to buď za toho, kto si prenajal výber *vektigálii* (aut qui vectigalia redimeret) alebo kto sa za nájomcu výberu *vektigálii* zaručil (aut qui pro mancipe vectigalium fidem suam interponeret)“,⁴⁰ čiže právo vyžiadať pozemkové zálohy existovalo až po tom, čo boli poskytnuté zábezpeky.

Podstatu pozemkových zálohov objasňuje Varro: „*pozemky*“ (praedia) sa podobne ako (slovo) „*ručítelia*“ (praedes) odvodzuje od (slova) „*ručiť*“ (praestere), pretože keď sa tieto (pozemky) poskytnú ako záloh obci, zaručujú dôveryhodnosť dodávateľa“. ⁴¹

Upísanie pozemkových zálohov teda posilňovalo dôveryhodnosť (*fides*) nájomcu, resp. dodávateľa pri plnení verejnej zákazky. Do zálohu bolo možné poskytnúť len tie pozemky, ktoré boli v **kviritskom vlastníctve** záložcu.⁴² Upisovanie zálohov (*subsignatio*) prebiehalo tak, že sa zápis (*signum*) o záložcovi a záložnom práve zaznačil (*notare*) do **úradných záznamov** (*in tabulis publicis*) **magistráta**.⁴³

Pozemkové zálohy mali oproti zábezpekám tú výhodu, že bolo možné založiť konkrétnu nehnuteľnosť a **neručiť tak celým majetkom** ako v prípade osobného ručenia. V súvislosti s pozemkovými zálohami zmieňuje *lex Irnitana* (kap. LXIV) ako aj *lex prorotii Asiae* (105-109) aj kognitorov za pozemkové zálohy (*cognitores praediorum*), teda osobitných ručiteľov, ktorých si magistrát vyžiadal na účel posúdenia primeranosti a hodnoty upísaných zálohov, a ktorí ručili len vtedy, ak svoju úlohu nevykonali správne.⁴⁴

Ručítelia ručili celým svojím majetkom, rozsah ručenia vymedzuje *lex Irnitana* ako majetok, ktorý majú alebo budú mať (ručítelia, resp. kognitori) v čase, keď sa poskytne záruka alebo ustanoví kognitor, alebo ktorý nadobudnú potom, ako sa zaručili (*quae cuiusque eorum tum fuerunt cum praes cognitorve factus esset erit, quaeque postea esse, cum ii obligati essent*, LXIV,20-22).

⁴⁰ Cic. p. Flacc. In Schol. Bob. 80.

⁴¹ Praedia dicta, item ut praedes, a praestando, quod ea pignore data publice mancipis fidem praestent, Varr. De ling. lat. 5,6,40.

⁴² Praedia, quae iure legitimo non habentur, subsignari non possunt (pozemky, ktoré nie sú vlastníctvom podľa legitímneho práva, nemožno upisovať)., ex Cic. p. Flacc. In Schol. Bob. 80. Kviritské vlastníctvo (*dominium ex iure Quiritium*) bolo výhradné vlastníctvo rímskych občanov a z tohto pohľadu záruka toho, že založená vec nebude odňatá uplatnením práva niekoho tretieho.

⁴³ porov. Fes.456L.

⁴⁴ Kunkel, W.: loc. cit. s.450

Pri pozemkových zálohoch sa ručilo hodnotou založeného pozemku. Závazok zo záruk trval až do okamihu, kým nájomcovia, resp. dodávatelia nesplatili všetky dlžné peniaze, resp. svoj záväzok riadne nesplnili (*quoad redemptores omnem pecuniam repensarent / omnes obligationes persolveret*),⁴⁵ a to aj v prípade, ak by nájomca prevzal (periodických) nájom aj na ďalšie päťročné obdobie.⁴⁶

Nevyžiadanie záruk zo strany magistráta však **nemalo vplyv na platnosť obstarávateľskej zmluvy**, ale spadalo do sféry zodpovednosti magistráta za výkon verejného úradu. Ak totiž magistrát nevyžiadal záruky (*nec cautiones exegerit*) alebo prijal nedostatočné záruky (*non idoneos cautiones acceperit*), mohol byť žalovaný za škodu (*in damnum sortis conveniatur*), ktorú tým štátu, resp. obci spôsobil (*quod rei publicae dederit*).⁴⁷

4. Obstarávateľská zmluva (*lex contractus*)

Obsah uzatvorenej obstarávateľskej zmluvy⁴⁸ sa zvykol po ukončení obstarávacieho procesu vyhotovovať **na pevnom podklade** (zväčša bronzovej tabuli). **Písomné vyhotovenie** zmluvy však nemalo nič spoločné s jej uzatvorením (k tomu došlo v procese úspešného výberu nájomcu, resp. dodávateľa), ale cieľom bolo skôr vykonať záznam o tomto úkone pre potreby verejnej kontroly a archivácie.

Aj LXIII. kapitola štatútu municípie Irni (*lex Irnitana*) predpisuje,⁴⁹ že príslušný úradník je povinný zaznačiť do obecných záznamov komunity občanov municípie (*in tabulas communes municipum eius municipi referantur facito*) nielen samotné nájomy (čiže edikty), ale aj vyhotovené nájomné zmluvy (*leges quas dixerit*); čiastky, za ktoré sa tieto (záležitosti) prenajali (*quanti quit locatum sit*); prijatých ručiteľov (*qui praedes accepti sint*); predložené, spísané a založené pozemkové zálohy (*quaeque praedia subdita subsignata obligatae sint*) ako aj prijatých kognitorov za (tieto) zálohy (*quique praediorum cognitores accepti sint*), a mať ich **zverejnené** počas celej doby svojho úradu (*proposita habeto per omne reliquum tempus honoris sui*).

Tieto záznamy boli následne archivované v štátnom, resp. obecnom archíve (*tabularium*). Tento spôsob dokumentácie slúžil viacerým cie-

⁴⁵ Ex. Cic. p. Flacc. In Schol. Bob. 80. a Var. de Ling. Lat. 6,11.

⁴⁶ Porov. Call. D 49,14,3,6.

⁴⁷ Porov. napr. Ulp. D 50,12 a Paul. 50,1,21,1

⁴⁸ Bližšie Heyrovský, L.: Über die rechtliche Grundlage der leges contractus bei rechtsgeschäften zwischen dem römischen Staat und Privaten, Leipzig, 1881.

⁴⁹ Lex Irnitana LXIII,1-13.

Ťom: 1) jednak to bolo akési zhrnutie informácii o výsledku verejného obstarávania; 2) slúžilo to na spätnú kontrolu celého procesu, najmä jeho transparentnosti a hospodárnosti; 3) poskytovali sa tým informácie tretím osobám, ktoré mohli byť predmetným vzťahom dotknuté.

Obstarávateľská zmluva bola vo veľkej väčšine prípadov nájomnou zmluvou (*lex locationis*),⁵⁰ v menšej miere kúpnu zmluvou (*lex venditionis*) a v zásade mala **verejnoprávny charakter**, čo vyplýva predovšetkým zo spôsobu jej uzatvárania a postavenia jej účastníkov, ďalej z toho, že mohla ukladať práva a povinnosti tretím stranám, ktoré neboli jej účastníkom, a v neposlednom rade aj zo spôsobu vynučovania plnenia.

Ako bola takáto zmluva koncipovaná a aké boli jej obsahové náležitosti budeme demonštrovať na jedinečnom primárnom prameni, akým je **zmluva o obstaraní stavebných prác v meste Puteoli** (*lex parieti faciundo Puteolana*) z roku 105 pred Kr. Znenie zmluvy je zachytené na mramorovom podklade v troch stĺpcoch textu a začína akousi **preambulou**, v ktorej sú uvedené rok jej uzatvorenia, označenie zmluvy a jej obsahu a predovšetkým vymedzenie úradníkov, ktorí zákazku zadali:

„*V deväťdesiatom roku od založenia kolónie, za duovirátu Numeria Fufuidia, syna Marcovho a Marca Pullia (a) za konzulátu Publia Rutila a Gnaea Mallia; II. zmluva o obstaraní prác; zmluva o prestavbe múru v priestranstve pred chrámom boha Serapida za cestou.*“⁵¹

Nasleduje všeobecná **požiadavka zaručiť za zákazku**, ktorá je evidentne prevzatá z rámcových ustanovení ediktu:

„*Ten, kto dostane zákazku, nech na základe rozhodnutia duovirov poskytne záruky a upíše pozemkové zálohy.*“⁵²

V riadkoch od col.I,9 až po col.III,6 nasleduje detailné a precízne **vymedzenie predmetu plnenia**, čiže stavebnej činnosti, ktorá sa má vykonať⁵³ – text obsahuje celý stavebný postup, rozmery stavby, materiály, ktoré má dodávateľ na to použiť, a ďalšie činnosti, ktoré má vykonať ako aj inštrukcie, ktorými sa má riadiť (upratať stavebné miesto a dať ho pôvodného stavu). Potom je obsiahnutá **klauzula o dozore magistrátov**:

⁵⁰ Na tomto mieste je potrebné podotknúť, že rímska právna veda chápala pod pojmom nájom nielen prenechanie veci, resp. nejakej činnosti do odplateľného užívania inému, ale aj zmluvu o dielo a pracovnú zmluvu.

⁵¹ *Ab colonia deducta anno XC / N(umerio) Fufidio N(umeri) f(ilio) M(arco) Pullio duovir(eis) / P(ublio) Rutilio Cn(aeo) Mallio co(n)s(ulibus) / Operum lex II / Lex parietis faciundo in area quae, est ante / aedem Serapi trans viam. Col.I,1-6.*

⁵² *Qui redemerit, / praedes dato praediaque subsignato / duumvirum arbitratu. Col.I, 6-8.*

⁵³ Je to pomerne rozsiahly (celkovo 38 riadkov textu) a terminologicky zložitý text, preto nie je účelné ho citovať v plnom znení.

„Všetky tieto práce nech sa vykonajú podľa zadania duovirov a bývalých duovirov, ktorí sa zvyknú zhromažďovať v konzíliu (mesta) Puteoli, pokiaľ nebude prítomných menej ako dvadsať (členov), keď sa bude táto záležitosť prejednávať. Čo z toho pod prisahou schváli (týchto) dvadsať (členov), nech je platné. Čo z toho neschvália, nech nie je platné.“⁵⁴

Záverečná časť zmluvy obsahuje ustanovenia, ktoré konkretizujú **podmienky zákazky** – v prvom rade je zadefinovaný termín plnenia zákazky zo strany dodávateľa (*dies operis*), ktorý je určený nasledovne:

„Deň ukončenia prác: nasledujúce novembrové Kalendy“;⁵⁵ čiže nasledujúci 1. november;

ako aj **deň splatnosti obstarávacej ceny** zo strany obce (*dies pecuniae*):

„Deň platby: prvá polovica (ceny za dielo) sa vyplatí, keď budú poskytnuté a upísané pozemkové zálohy, druhá polovica (ceny) sa vyplatí po dokončení a schválení diela.“⁵⁶

Aj v tomto prípade je evidentné, že toto ustanovenie bolo schematicky prevzaté z ediktu, keďže pri tejto konkrétnej zmluve sa upísanie zálohov nevyžiadalo (keďže zmluva zmieňuje iba ručiteľov). Ako posledné je uvedené **meno dodávateľa**, ktorý zákazku získal, samotná **obstarávacia cena a mená ručiteľov**, ktorí sa za dodávateľa zaručili, čiže v podstate výsledok a zhrnutie verejnej dražby tejto zákazky:

„Gaius Blossius, syn Quintov (získal túto zákazku) za 1.500 sesterciov, za toľko sa zaručil aj Quintus Fuficius, syn Quintov, Gnaeus Tetteius, syn Quintov, Gaius Cranius, syn Gaiova Tiberius Crassicius.“⁵⁷

Na tomto príklade môžeme vidieť, že **obstarávateľská zmluva obsahovala iba podstatné a z hľadiska ediktu zväčša variabilné a konkretizujúce náležitosti**, ako dátum uzavretia, mená zmluvných strán (magistrátov a nájomcov, resp. dodávateľov), konkrétny predmet plnenia, obstarávaciu cenu, termín plnenia predmetu zmluvy, dátum splatnosti obstarávacej ceny a rozsah ručenia, pričom ďalšie práva a povinnosti nájomcu, resp. dodávateľa plynuli priamo z ediktu. Z toh-

⁵⁴ *Hoc opus omne facito arbitrato duovir(um) / et duovira<I>um , qui in consilio esse / solent Puteoleis, dum ni minus viginti / adsient, cum ea res consuletur. Quod / eorum viginti iurati probaverint, probum / esto; quod ieis inprobarint, inprobum esto. Col.III,7-12.*

⁵⁵ *Dies operis: K(alendis) Novembr(ibus) primeis. Col.III,13*

⁵⁶ *Dies pequn(iae): / pars dimidia dabitur, ubei praedia satis subsignata erunt; altera pars dimidia solvetur / opere effecto probatoque. Col.III,13-16.*

⁵⁷ *C(aius) Blossius Q(uinti) f(ilius) / (sestertiis) MD, idem praes(tat?) Q(uintus) Fuficius Q(uinti) f(ilius) / Cn(aeus) Tetteius Q(uinti) f(ilius) C(aius) Cranius C(ai) f(ilius) Ti(berius) / Crassicius. Col.III,16-18.*

to pohľadu možno vysloviť záver, že táto zmluva **plnila skôr funkciu akejsi záverečnej správy** o obstaraní konkrétnej záležitosti.⁵⁸

5. Úradný dozor nad plnením zákazky (*tuitio*) a jej splnenie (*solutio / exactio / probatio*)

Ten úrad (nie nevyhnutne ten istý úradník), ktorý obstaranie nejakej záležitosti prenajal, vykonával nad plnením zákazky úradný dozor počas celej doby jej trvania. **Úradný dozor** (*tuitio*) spočíval predovšetkým v kontrole plnenia podmienok nájomných zmlúv, ako aj v dohľade nad riadnym a úplným vykonaním zákazky. V prípade porušovania nájomnej zmluvy bol úradník oprávnený ukladať nájomcom, resp. dodávateľom **pokuty**,⁵⁹ proti neželaným zásahom do práv tretích osôb zo strany nájomcov (najmä výberu štátnych dôchodkov – vektigálií) boli dokonca v edikte proponované žaloby pre prípad násilného zabratia majetku z dôvodu výberu dane zo strany publikána (*quod publicanus vi ademerit*).⁶⁰

Na druhej strane zasa **obstarávateľská zmluva ako verejnoprávny kontrakt nájomcom**, resp. dodávateľom zaručovala určité **práva vo vzťahu k tretím osobám**, ktorých uplatňovanie bolo z hľadiska plnenia obstarávateľskej zmluvy nevyhnutné zaručiť. V prípade ich zamedzenia alebo nedodržania sa mohli dotknutý nájomca, resp. dodávateľ obrátiť na príslušného súdneho úradníka, a z toho dôvodu boli viaceré tieto úpravy zapracované do prétorského ediktu.

Gaius vo svojej učebnici práva zmieňuje, že „*cenzorským ediktom bolo publikánom priznané právo brať veci do zálohu, a to proti tým, ktorí by podľa nejakého zákona poplatky dlhovali*“⁶¹, a že na tento účel bola v edikte proponovaná formula (*formula, quae publicanorum proponitur*, Gai. Inst.4,32).

Obdobne prétor **chránil nájomcu, resp. dodávateľa pri užívaní verejného priestranstva** (*locus publicus*) v súvislosti s plnením nájomnej zmluvy, a to interdiktom proponovaným v tomto znení:

⁵⁸ Porov. § 24 ods. 2 a nasl. ZVO

⁵⁹ Napr. pri nájme verejných kúpeľov v obci Vipasca bol prokurátor baní oprávnení opakovane uložiť nájomcovi pokutu, ak neboli kúpele riadne prevádzkované, a to až do výšky dvesto sesterciov (*Si id balineum recte praebitum non erit, tum proc(urator) metallorum multam conductori quo[ti]ens recte praebitum non erit usque ad HS CC dicere liceto*).

⁶⁰ Porov. Lenel, O.: Das Edictum Perpetuum, 1927, §§ 183-184, s.387-388. Text ediktu v Ulp.D 39,4,1, pr.

⁶¹ *item lege censoria data est pignoris capio publicanis vectigalium publicorum populi Romani adversus eos, qui aliqua lege vectigalia deberent*. Gai. Inst. 4,28. Porov. aj viaceré ustanovenia *legis metalli Vipascensis* či *legis portorii Asiae*.

„zakazujem použiť násilie za tým účelom, aby nájomca alebo jeho spoločník nemohli v súlade z nájomnou zmluvou užívať verejné priestranstvo, ktorého užívanie si prenajal od toho, komu bolo právo prenájmu priznané.“⁶²

Ulpián vo svojom komentári k ediktu (D 43,9,1,1) zdôvodňuje zmysel tohto ediktálneho ustanovenia potrebou verejného záujmu (*utilitas publica*), pretože podľa neho je potrebné ochraňovať štátne príjmy, ako aj toho, kto si ich užívanie prenajal. Je zrejmé, že edikt musel obsahovať viaceré takéto ustanovenia, ktoré boli zacielené **na ochranu nájomcov**, resp. dodávateľov pri plnení verejných zákaziek.

Nájomcovia, resp. dodávatelia **plnili zákazku na svoje riziko** (*suo periculo*) a spôsob jej splnenia závisel od toho, o akú zákazku išlo.

Pri vektigáliách, ktoré sa prenajímali na päť rokov (*lustrum*),⁶³ boli **nájomcovia povinný splácať príslušné kontrahované sumy** v ročných splátkach v závislosti od ustanovení ediktu alebo nájomnej zmluvy.⁶⁴ Peniaze museli byť splatené a prinesené príslušnému úradníkovi, ktorý mal právomoc vyberať od dlžníkov peniaze (*cui exigendi ius est auctoritate*). Tento v nadväznosti na to vydal nájomcovi potvrdenie o splatení príslušnej časti nájmu – kvitanciu (*cautio*), ktorá musela byť týmto úradníkom signovaná (*subnotetur / adsignetur*).⁶⁵ Po uplynutí celej doby nájmu potom úradník, ktorý zákazku prenajal, **potvrdoval jej úplné splnenie** (*quinto anno vectigalia persolvebantur*).

Pri prenájme verejných zákaziek a nákupov, pri ktorých vyplácal peniaze štát, resp. obec (*ultra tributa*), bolo úplné potvrdenie o splnení záväzku nájomcu, resp. dodávateľa (odsúhlasenie plnenia – *in acceptum latio*) podmienené schválením z ich strany. Túto povinnosť vyjadril právnik Macer tak, „že nie je možné odsúhlasiť zhotovenie verejnej stavby, dodanie, zabezpečenie alebo prevzatie dodávok obilia pre štát alebo starostlivosť o verejné budovy predtým, ako budú dokončené, schválené alebo odovzdané v súlade so zmluvou“, pričom porušenie

⁶² „*Quo minus loco publico, quem is, cui locandi ius fuerit, fruendum alicui locavit, ei qui conduxit sociove eius e lege locationis frui liceat, vim fieri veto.*“ Ulp.D 43,9,1, pr.

⁶³ Hoci v období dominátu, keď dochádzalo k postupnému útlmu participácie súkromných osôb na verejných zákazkách, sa vyžadovala doba nájmu v lehote aspoň troch rokov. Porov. CdTh.4,13,1 (C 4,61,4).

⁶⁴ Porov. napr. *lex Portorii Asiae* (99-101), ktorý predpisoval nájomcom povinnosť platiť nájom za vektigálie každoročne vždy k 15. októbru príslušného roku: *qui publicanus operas in portorii exigendis apud populum dederit, quo anno ea fruenda acceperit, [apud aerarium] Id. Oct. secundis itemque annis sequentibus quotannis Id. Oct. solvere debeto* (publikán, ktorý si od štát vyber mýta prenajme, tak v ktorom roku užívanie (výberu tohto mýta) prevezme, (v tom roku) nech je povinný splatiť (svoje záväzky) [voči štátnej pokladnici] k najbližším októbrovým Ídam a počas každého nasledujúceho roku tiež vždy k októbrovým Ídam).

⁶⁵ Porov. C 10,2,2 a C 11,40,1.

tejto povinnosti znamenalo spáchanie trestného činu zneužitia úradnej moci (*crimen repetundarum*).⁶⁶

V prípade prenájmu starostlivosti o verejné statky (*sarta tecta tuenda*) predchádzalo splneniu zákazky **dôkladné prešetrenie toho, či bolo všetko vykonané v súlade s nájomnou zmluvou** (*sartam tectam exigere*).⁶⁷ Keďže aj táto zákazka sa prenajímala na päťročné cykly, možno predpokladať, že obstarávacia cena bola zo strany štátu, resp. obce vyplácaná v ročných splátkach. Po skončení nájmu a potvrdení jeho splnenia (*quinto anno ulro tributa persolvebantur*) bol nájomca povinný predmet nájmu odovzdať ďalšiemu nájomcovi.⁶⁸

Pri stavebných (*operae publicae*) a iných zákazkách (obstaranie rozličných činností a nákupov), ktoré neboli viazané na *lustrum*, bol **termín plnenia** tak zo strany dodávateľa (zhotovenie stavby, dodanie tovarov a služieb), ako aj obstarávateľa (zaplatenie obstarávacej ceny) **zadaný obstarávacou zmluvou**, ako sme mohli vidieť na príklade nájomnej zmluvy z Puteoli. Dokladá to aj LXIX. kapitola štatútu kolónie Genetiva Iulia Ursonensis (*lex Ursonensis*, pol. 1. stor. pred Kr.), podľa ktorej mali Ilviri kolónie navrhnúť dekurionom (*Ilviri ad decuriones referunto*), akým spôsobom sa budú dodávateľom, ktorí si prenajmú obecné zákazky (*uti redemptori redemptoribusque, qui ea redempta habebunt*), na základe nájomnej zmluvy pridelovať a vyplácať peniaze (*pecunia ex lege locationis adtribuatur solvaturque*). **Úplnému zaplateniu obstarávacej ceny však predchádzalo schválenie zhotoveného alebo vykonaného diela zo obstarávateľa** (*probatio*). Z nápisu z Puteoli, ale aj štatútu kolónie Urso (kap. LXIX) je zjavné, že o tom nerozhodoval len sám úradník, ale aj miestny senát (*Quod / eorum viginti iurati probaverint, probum / esto; quod ieis inprobarint, inprobum esto*. Col.III,10-12.).

V tejto súvislosti je potrebné zvážiť aj prípadnú **zodpovednosť dodávateľov za vady diela po jeho dokončení**. V dôsledku absencie relevantných prameňov nemožno jej rozsah presne stanoviť, dokumentuje ho až cisárska konštitúcia z roku 385 po Kr., ktorá stanovuje, že „*všetci, ktorým bola zverená starostlivosť o verejné stavebné zákazky alebo ktorým boli v súlade so zaužívanou praxou požičané peniaze na ich realizáciu, budú niesť zodpovednosť spolu s ich dedičmi po dobu*

⁶⁶ *Illud* (i.e. *lex Iulia repetundarum*, pozn.) *quoque cavetur, ne in acceptum feratur opus publicum faciendum, frumentum publice dandum praebendum adprehendendum, sarta tecta tuenda, antequam perfecta probata praestita lege erunt*. Mac.D 48,11,7,2.

⁶⁷ Porov. Liv. 42,3,7; 45,15,9; Cic. in *Verr.* II.1,50,132.

⁶⁸ Ako to dokumentuje citácia z cenzorského ediktu sprostredkovaná Festom: „*porticum sartam tectamque habeto, prodito*“ („nech má (prenajatý) portikus a (jeho) údržbu, a nech ho (potom) odovzdá“), Fes.254L.

pätnástich rokov odo dňa dokončenia stavby,⁶⁹ a to tak, že ak sa v stanovenej lehote objaví na stavbe nejaká vada, bude sa musieť opraviť na ich náklady (pravda okrem tých prípadov, ktoré možno pripísať neodvratiteľnej náhode).“⁷⁰

6. Dôsledok nesplnenia zákazky – predaj záruk (*venditio praedum praediorumque*)

Rímsky právny poriadok musel reflektovať aj situácie, keď zo strany nájomcov, resp. dodávateľov aj napriek uloženým sankciám k riadnemu splneniu verejnej zákazky nedošlo. Pre systém verejného obstarávania antického Ríma je príznačné, že **uplatňovanie nárokov štátu alebo obce** z obstarávateľskej zmluvy sa nerealizovalo procesným postupom, ktorý sa uplatňoval pri súkromnoprávných sporoch z nájomnej zmluvy, čiže žalobou na plnenie, ale prostredníctvom **výkonu práv zo záruk**, čiže predajom zábezpek a pozemkových zálohov, z ktorých výťažku sa nárok štátu, resp. obce uspokojil,⁷¹ čo má svoj pôvod vo verejnoprávnom charaktere právneho vzťahu založeného v procese verejného obstarávania.

Štát alebo obec však mal primárne záujem na tom, aby bola zákazka riadne vykonaná, preto samotnej realizácii práv zo záruk **predchádza nutnosť nesplnenú zákazku alebo jej časť prenajať inému nájomcovi**, resp. dodávateľovi (*relocatio*), pričom ten bol vyplácaný z peňazí získaných práve z predaja týchto záruk. O procese uplatňovania práv zo záruk si môžeme vytvoriť exaktnú predstavu na podklade LXIV. a LXV. kapitoly štatútu municípie Irni (*lex Irnitana*), ktorého úprava vychádzala z princípov uplatňovaných pre samotný Rím.

Právo štátnych záruk (*ius praediorum*) pramenilo zo zákonov a mestských štatútov, klauzuly na jeho vykonanie obsahoval prétorický edikt.⁷² Podľa tohto práva sa **majetok ručiteľov ako aj upísané pozemky stávali zákonným zálohom štátu**, resp. obce (*praedes facti praediaque accepta in commune municipum eius municipi / populo Romano obligati obligataque sunt*) **za záväzok nájomcu**, resp.

⁶⁹ Porov. § 12 ods. 1 písm. b) bod 4 zákona č. 254/1998 Z. z. o verejných prácach

⁷⁰ *Omnes, quibus vel cura mandata fuerit operum publicorum vel pecunia ad extractionem solito more credita, usque ad annos quindecim ab opere perfecto cum suis heredibus teneantur obnoxii, ita ut, si quid vitii in aedificatione intra praestitutum tempus provenierit, de eorum patrimonio (exceptis tamen his casibus, qui sunt fortuiti) reformetur.* CdTh 15,1,4 (C 8,11,8)

⁷¹ Die Gemeinde selbst stellt im Verwaltungsweg ihren Anspruch gegen ihren Kontrahenten fest und realisiert ihn außerhalb des ordentlichen Rechtsweg nach dem Recht der Prädiatur, Mitteis, L.: Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians, Leipzig 1908, s. 381.

⁷² *De praedioribus*, porov. Lenel, O.: Das Edictum Perpetuum, 1927, §186, s. 389-390.

dodávateľa, a v prípade jeho nesplnenia mal štát, resp. obec právo tieto záruky predať, resp. vyhlásiť podmienky jeho predaja (*(magistratibus) vendere legemque eis vendendis dicere ius potestasque esto*).

Právo štátnych záruk (*ius praediatricum*) pramenilo zo zákonov a mestských štatútov, klauzuly na jeho vykonanie obsahoval prétorický edikt.⁷³ Podľa tohto práva sa **majetok ručiteľov ako aj upísané pozemky stávali zákonným zálohom štátu**, resp. obce (*praedes facti praediaque accepta in commune municipium eius municipi / populo Romano obligati obligataeque sunt*) **za záväzok nájomcu**, resp. dodávateľa, a v prípade jeho nesplnenia mal štát, resp. obec právo tieto záruky predať, resp. vyhlásiť podmienky jeho predaja (*[magistratibus] vendere legemque eis vendendis dicere ius potestasque esto*).

Pri ručiteľoch sa siahalo na ich majetok, a nie na osobu ručiteľa, a to v prvom rade **na majetok samotného nájomcu**, resp. dodávateľa, ktorý bol zákonným ručiteľom a ručil za splnenie svojho záväzku (*qui principi pro suo rei publicae obligatus est*), a až potom na majetok akcesionistických ručiteľov, ktorí ručili za plnenie iného (*qui pro alio obligati sunt*), resp. na pozemkové zálohy.

O výkone záruk rozhodoval senát (v prípade štatútu municípie Irni zhromaždenie dekurionov za prítomnosti minimálne dvoch tretín jeho členov), samotný predaj uskutočňoval magistrát, do ktorého pôsobnosti obstarávací proces spadal (v Irni Ilvir municípie). **Predaj záruk** (*venditio praedium praediorumque*) sa mohol uskutočniť dvoma spôsobmi:

- 1) **predaj na základe zmluvy o predaji záruk** (*venditio e lege praediatrica*), ktorú v súlade s ediktom vyhlasoval príslušný magistrát, a ktorá obsahovala podmienky speňaženia záruk (*quam legem (magistratus) e lege praediatrica praedibus praedisque vendendis dicere oportet*). Záruky sa speňažovali **prostredníctvom verejnej dražby** a ak sa na základe takto poponovaných zmluvných podmienok nenašiel žiaden kupec záruk (*si lege praediatrica emptorem non invenerint*), magistrát vyhlásil
- 2) **voľný predaj záruk** (*venditio in vacuum*), čiže znova vyhlásil podmienky ich speňaženia v súlade s novými pravidlami (*quam legem in vacuum vendendis dicere oporteret*), pričom v oboch prípadoch sa vyžadovalo, aby sa peniaze priniesli, zaplatili a splnili na fóre municípie Flavium Irnitum (*uti pecunia in foro municipi Flavi Irnitani sufferatur luatur solvatur*).

Z prameňov ďalej vieme, že kupec speňaženého majetku pochádzajúceho zo štátnych záruk, ktorý sa nazýval *praediator*, sa stával vlastníkom tohto majetku, no zotrval v neistom postavení, keďže **držiteľom**

⁷³ *De praediatricibus*, porov. Lenel, O.: *Das Edictum Perpetuum*, 1927, §186, s. 389-390.

tohto (najmä nehnuteľného) majetku **ostával zväčša sám nájomca alebo ručiteľ** ako pôvodný vlastník. Ten mohol za určitých okolností znovu nadobudnúť vlastnícke právo k svojmu založenému a speňaženému majetku prostredníctvom inštitútu uzurepcie (*usureceptio*),⁷⁴ ktorá je podľa Gaia povolená aj vtedy (*item concessa est*), „*keď štát, resp. obec predá sebe založený majetok a túto vec má v držbe samotný jej vlastník. V tom prípade sa pozemok vydržiava späť v lehote dvoch rokov. A to je to, čomu sa bežne hovorí uzurepcia držby z titulu praediatury.*“⁷⁵ Rozdiel medzi oboma uvedenými spôsobmi speňažovania záruk ako aj opodstatnenosť povolenia uzurepcie v prípade ich predaja je v literatúre diskutovanou problematikou, keďže uvedené ustanovenia tohto štatútu sú prakticky jedinými prameňmi dokumentujúcimi tento proces. Väčšina autorov sa zhoduje (i keď s rozdielnymi závermi)⁷⁶ na tom, že prvý spôsob stanovoval také podmienky predaja, ktoré boli výhodnejšie skôr pre samotného nájomcu, či jeho ručiteľa alebo pre štát, resp. obec, a druhý spôsob predaja bol zasa výhodnejší pre praediatora. Podľa nášho názoru spočíva rozdiel v nasledovnom:

- 1) **Pri predaji na základe zmluvy o predaji záruk** (*venditio e lege praediatoria*) sa nájomcovi, resp. dodávateľovi, no **predovšetkým jeho ručiteľom ponúkala možnosť dodatočne pôvodný záväzok splniť** a vyhnúť sa tak konečnému efektu predaja ich majetku, a to tak, že v prípade ich záujmu boli v procese výberu nového nájomcu resp. dodávateľa nespĺnenej zákazky alebo jej časti zvýhodnení.⁷⁷ Aj Cicero zmieňuje, že „*keď sa jedná o niečí majetok, keď sa jedná o predaj zábezpek a pozemkových zálohov, povoľujú sa najpriaznivejšie podmienky tomu, o koho majetok a riziko sa jedná*“ (*consuetudo in bonis praedibus praediisque vendundis ... est, ut optima condicione sit is cuius res sit, cuius periculum*).⁷⁸ Táto možnosť sa podľa nášho názoru týkala v prvom rade ručiteľov, ktorí na rozdiel od nájomcu, resp. dodávateľa mohli mať zvýšený záujem záväzok splniť za neho, aby sa tak vyhli konečnému predaju ich majetku. Štát resp. obec predávali v tomto prípade založený majetok za priaznivejších cenových podmienok pre nájomcu, resp. jeho ručiteľa, ktorí tak

⁷⁴ Uzurepcia, čiže opätovné nadobudnutie vlastníckeho práva k (cudzej) veci vydržaním.

⁷⁵ *Si rem obligatam sibi populus vendiderit eamque dominus possederit, concessa est usus receptio: sed et hoc casu praedium biennio usurecipitur: et hoc est, quod vulgo dicitur ex praediatura possessionem usurecipi*, Gai. Inst. 2,61.

⁷⁶ Skoršie názory a diskusie k tejto problematike uvádza Spitzl, T.: *Lex Municipii Malacitani*, 1984, s. 88 – 98.

⁷⁷ Porov. Wesener, G.: *Praediatura*, in. RE Supp. XIV, 1974, s. 452 – 455 a tam uvedená literatúra.

⁷⁸ Cic. in *Verr.* II.1,54,142.

vystupovali v pozícii nového nájomcu resp. dodávateľa, avšak zákazku museli vykonať na svoje náklady. **Praediator** sa síce stal vlastníkom speňaženého majetku,⁷⁹ voči ručiteľovi však **vystupoval v pozícii fiduciárneho veriteľa**.⁸⁰ Ak nájomca, resp. dodávateľ záväzok dodatočne splnil, alebo ho za neho splnil jeho ručiteľ (nárok ručiteľa voči nájomcovi ostal otvorený), mohli svoj založený a speňažený majetok **uzurepciou** získať od **praediatora späť** do svojho vlastníctva obdobne, ako ho získal fiduciárny dlžník k fiduciárnemu zálohu po splnení záväzku fiduciárnemu veriteľovi. V tomto prípade však bola lehota na vydržanie dvojročná (oproti jednoročnej, ktorá prichádzala do úvahy pri uzurepcii fiduciárneho zálohu), keďže záujmy štátu, resp. obce sú oproti súkromným záujmom chránené silnejšie. Ostáva ešte otázka navrátenia kúpnej ceny záruk samotnému praediatorovi, ktorý uzurepciou o vydražené vlastníctvo prišiel. Tento spätný nárok musel byť podľa nášho názoru zadefinovaný samotnou zmluvou o predaji záruk (*lex praediatoria*), keďže vylúčenie tohto nároku považujeme za nepravdepodobné.⁸¹ Preto tu možno hovoriť o **podmienenom (kondicionálnom) predaji** záruk.

2) **Voľný predaj záruk** (*venditio in vacuum*) potom prichádzal do úvahy v tých prípadoch, keď:

- a) sa nenašiel žiadny kupec, ktorý by bol ochotný sa podľa zmluvy o predaji záruk za pôvodného nájomcu resp. dodávateľa spôsobom uvedeným vyššie zaručiť (*si lege praediatoria emptorem non invenerint*);
- b) nájomca, resp. dodávateľ nemohol zákazku riadne dokončiť, a ani jeho ručiteľ nehodlal zákazku za neho prevziať;
- c) ich dodatočná snaha ani tak nevedla k uspokojeniu nárokov štátu alebo obce.

Vo všetkých troch situáciách muselo dôjsť **k prenajatiu zákazky inému nájomcovi**, resp. dodávateľovi (*relocatio*),⁸² ktorý bol vyplácaný z výťažku predaja majetku pôvodného nájomcu, resp. dodávateľa a jeho ručiteľov. Pri tomto predaji

⁷⁹ Tlak na ručiteľa sa zväčšoval, keďže počas trvania ručenia sa bol jeho majetok len založený, kým v tejto fáze už je vo vlastníctve tretej osoby.

⁸⁰ Porov. Mommsen, T.: Die Stadrechte von Salpensa und Malaca, GS I, 1905, s. 364 a nasl. Fiduciárny záloh, ako staršia forma záložného práva fungoval tak, že dlžník previedol na veriteľa vlastnícke právo k zálohu a po splnení záväzku mohol predmet záložného práva vydržaním nadobudnúť späť do vlastníctva. Porov. Gai.Inst.2,59.

⁸¹ Ako to tvrdí napr. Wubbe (cit. in Wesener, G.: Praediatura, in.RE Supp.XIV, 1974, s. 453), podľa ktorého nemal praediator voči štátu, resp. obci žiadny nárok na vrátenie kúpnej ceny a preto sa v tomto prípade jednalo o lukratívne spätné vydržanie (*ucureceptio lucrativa*).

⁸² Porov. Liv.39,44,8 a Cic. in Verr. II.1,50, 131-132.

záruk sa snažil štát alebo obec dosiahnuť z ich predaja maximálny výnos, čiže neukladal žiadne obmedzenia. V prípade, že záruky boli speňažené už pri prvom predaji (*venditio e lege praediatrica*), speňažoval ich štát, resp. obec s uplatnením podmienky prípustnosti lepšej ponuky (*cum adiectionibus admittendis*), čiže ak sa vyskytla lepšia ponuka, záruky boli prvému kupcovi odňaté a prisúdené tomu druhému s lepšou ponukou.⁸³ V tomto bode je potrebné zdôrazniť, že ak štát, resp. obec pristúpi k relokácii, **zodpovednosť pôvodného nájomcu**, resp. dodávateľa **alebo jeho ručiteľov sa znásobovala**: výška pohľadávky štátu, resp. obce nebola určená len hodnotou relokácie (*tantum*), ale zväčša narastala až do hodnoty dvojnásobku (*alterum tantum*), ktorý pripadal štátu alebo obci ako urovanie (*satisfactio*). Takýto prípad popisuje Ulpián: „*po tom, čo bol nájomca dokončenia stavby potrestaný, jeho ručiteľ, ktorý sa za neho zaručil, prenajal dostavbu tejto stavby niekomu inému. A (ak) nebola stavba dokončená ani druhým dodávateľom, dedič ručiteľa nemôže odmietnuť zaplatiť aj úroky (z kontrahovanej sumy), keďže prvý prípad zaväzuje ručiteľa z kontraktu bona fidei na celú sumu a z neskoršieho nájmu bude (zasa) žalovaný na celkové urovanie voči obci, pretože si bol rizika vedomý.*“⁸⁴

Pri voľnom predaji záruk už podľa nášho názoru **neprichádzala uzurepcia do úvahy**, keďže už neexistoval žiadny právny dôvod na prípadné navrátenie majetku do vlastníctva pôvodného vlastníka, preto možno v tomto prípade hovoriť **o konečnom (efektívnom) predaji záruk**. V tejto situácii si však **praediator musel zabezpečiť držbu odkúpeného majetku proti pôvodnému vlastníkovi**. Toto právo praediatora je v LXV. kapitole zmieneneho štatútu zaručené takým spôsobom, že ukladal magistrátovi so súdnou právomocou povinnosť viesť v tejto veci súdny spor a povoliť žalobu tak (*[magistratus iure dicundo] ita ius dicito iudiciaque dato*), aby tí, ktorí tieto zábezpeky alebo (majetok) kognitorov alebo tieto pozemkové zálohy odkúpia (*uti ei, qui eos praedes cognitores ea praedia mercati erunt*), mohli voči ručiteľom, spoločníkom a ich dedičom, ako aj

⁸³ Bežná podmienka ukladaná pri predajoch zo strany štátnej pokladnice, porov. napr. Paul.D 49,14,50; Paul.D 50,1,21,7 resp. C 10,3,4 a C 11,32,1.

⁸⁴ *Conductore perficiendi operis punito fideiussor, qui pro eo intervenerat, idem opus exstruendum alii locaverat: nec a secundo redemptore opere perfecto usurarum praestationem heres fideiussoris recusare non debet, cum et prior causa in bonae fidei contractu in universum fideiussorem obligaverit, et posterior locatio, quia suum periculum agnovit, solidae praestationi rei publicae eum substituerit.* Ulp.D 50,8,3.pr.

voči tým, ktorých sa táto vec týka, v týchto záležitostiach podať žalobu, vzniesť na tieto veci nárok a právoplatne ho vymáhať (*praedesque socii heredesque eorum iique, ad quos ea res pertinebit, de is rebus agere easque res petere persequi recte possint*). Týmto spôsobom si praediator zabezpečil držbu majetku získaného z aukčného predaja záruk nie len voči samotnému ručiteľovi (vlastníkovi), či jeho spoločníkovi, ale aj ich dedičom, prípadne tretím osobám, ktoré mohli mať tento majetok v oprávnenej (napr. nájomca, užívateľ) alebo neoprávnenej držbe (napr. zlodej).

Na záver je potrebné poznamenať, že k predaju záruk nemuselo dôjsť, ak bol nájomca, resp. dodávateľ alebo jeho ručiteľ dostatočne solventný a ochotný svoj dlh vyplatiť a nárok štátu alebo obce uspokojiť bez nutnosti predaja vlastného majetku.

Výška pohľadávky štátu alebo obce, ktorá bola určujúca pri speňažovaní záruk, závisela v zásade buď od kontrahovanej sumy, resp. vo vzťahu k ručiteľom od rozsahu prijatého ručenia (najmä v prípade vektigálie), čo Ulpian vyjadril tak, že ručitelia, „*ktorí sa zaručili za nájomcu výberu daní na celú sumu kontraktu, môžu byť žalovaní aj na úroky, pokiaľ nie je v prípade ich záväzku výslovne uvedená iná skutočnosť*“;⁸⁵ alebo od výšky škody spôsobenej štátu, resp. obci nesplnením zákazky (najmä pri zákazkách *ultra tributa*), pričom výška pohľadávky sa určovala hodnotou zákazky, ktorú musel štát, resp. obec prenajať inému dodávateľovi, aby napravil škody predchádzajúceho dodávateľa.

Nastúpenie dôsledkov nesplnenia zákazky sa nemuselo nevyhnutne viazať len na okamih jej ukončenia, resp. akceptácie zo strany štátu alebo obce, ale **k jej zrušeniu mohlo dôjsť aj počas jej plnenia**. Hermogenianus uvádza, že „*nájomcov možno z dôvodu nesplatenia vektigálnych poplatkov (z ich nájmu) vypovedať, aj keď ešte neuplynula doba ich nájmu alebo je možné od nich vymáhať úroky z omeškania*“.⁸⁶ Ak bol teda nájomca, resp. dodávateľ v omeškaní, mohol štát, resp. obec buď obstarávateľskú zmluvu vypovedať (*locationem pellere*) s vyššie zmienenými následkami alebo požadovať sankčné úroky (*usuras ex mora exigere*).

Garančný princíp uplatňovaný v rímskom práve verejného obstarávania sa môže zdať neúprosny voči súkromným osobám, avšak na druhej strane dostatočne **zabezpečoval záujmy štátu, resp. obce na**

⁸⁵ *Qui fideiusserint pro conductore vectigalis in universam conductionem, in usuras quoque iure conveniuntur, nisi proprie quid in persona eorum verbis obligationis expressum est.* Ulp.D 50,8,3,1

⁸⁶ *Non solutis vectigalium pensionibus pellere conductores necdum etiam tempore conductionis completo vel ab his usuras ex mora exigere permittitur.* Herm.D 39,4,10,1

riadnom plnení a splnení prenájatých verejných zákaziek a zabráňoval tak nehospodárnemu nakladaniu s verejnými peniazmi, resp. ich mrhaniu.

Záver

V predloženom texte sme našu pozornosť venovali jednotlivým štádiám obstarávacieho procesu v rímskom práve. Aj napriek tomu, že súčasné právo verejného obstarávania nenadväzuje na rímsky systém prenájomu štátnych zákaziek, **vidieť medzi tým súčasným a rímskym mnohé paralely**, z ktorých možno vyzdvihnúť niektoré najpodstatnejšie:

V prípade potreby obstarania nejakej záležitosti (predmetu zákazky) to bola predovšetkým povinnosť **vopred zverejňovať zákazky ako aj podmienky ich získavania**. Na tento účel slúžili v rímskom svete úradné vyhlášky príslušných magistrátov (cenzorský edikt a jeho neskoršie varianty), ktorý okrem samotných zákaziek, obsahoval celý rad ustanovení upravujúcich nie len samotné podmienky obstarania nejakej záležitosti, ale celý komplex práv a povinností dotknutých subjektov. Tieto úradné vyhlášky (edikty) museli byť verejne prístupné nie len čase výberu nájomcu alebo dodávateľa, ale počas celej doby úradnej činnosti príslušného úradníka.

Výber nájomcu, resp. dodávateľa sa aj v rímskom systéme realizoval **prostredníctvom verejnej dražby** za prítomnosti verejnosti (*in conspectu populi Romani*), čiže aj v časoch existencie rímskeho štátu bolo vôľou vládnucej vrstvy, aby proces výberu súkromnej osoby, ktorá má mať úžitky z verejných zdrojov, bol vyberaný transparentne s dôrazom na hospodárne nakladanie s verejným majetkom.

Obstarávateľská zmluva, ktorá bola vo väčšine prípadov nájomnou zmlouvou, musela byť vyhotovená na materiálnom podklade a tiež **zverejnená**, hoci jej prípadné nezverejnenie nemalo vplyv na platnosť právneho vzťahu ňou založenom (vznik záväzku sa viazal na okamih príklepu na dražbu). V rímskom práve mala charakter verejnoprávneho kontraktu a cieľom jej zverejnenia bolo skôr podať informácie o výsledku obstarania konkrétnej záležitosti.

Nad celým procesom ako aj plnením zákazky síce nemal **dohľad** (*tuitio*) nezávislý úrad, ako je to v slovenských reáliách dnes, ale zväčša ten úrad, ktorý obstaranie nejakej záležitosti zadal. Tomu zároveň patrila aj právomoc nájomcov za porušenie ediktu a nájomných zmlúv **sankcionovať**, ako aj schvaľovať riadne splnenie zákaziek, čo mohlo viesť k neželanému zneužívaniu verejnej moci. Na druhej strane však

práve edikty (nie len cenzorský ale aj edikt prétorský) nájomcov proti zásahom do ich práv pri plnení nájmu ochraňovali.

Osobitne je potrebné vyzdvihnúť **garančný princíp**, čiže povinnosť každého subjektu, ktorý chcel so štátom alebo obcou obchodovať, poskytnúť dostatočné **záruky** toho, že svoj záväzok splní. Tento princíp je parciálne prítomný aj v súčasných obstarávaníach (príkladom vo forme zábezpeky viazanosti ponúk podľa § 46 ZVO), no podľa nášho názoru nie je tak univerzálne zakotvený v normách hmotného (verejného) práva či v samotnom procese verejného obstarávania, ako to bolo v časoch antického Ríma. Povinnosť poskytnúť ručenie vo forme zábezpek a pozemkových zálohov sa totiž týkala všetkých subjektov bez rozdielu, bola nevyhnutným predpokladom existencie právneho vzťahu založeného obstarávateľskou zmluvou, viazala sa už na samotný okamih jeho vzniku a mala tak zásadný vplyv nielen na celkový priebeh plnenia, ale predovšetkým nesplnenie záväzku zo strany nájomcu, resp. dodávateľa. Správne normatívne uchopený a všeobecne predpísaný garančný princíp, ktorý by neslúžil na šikanovanie záujemcov prípadne deformovanie hospodárskej súťaže, by tak aj v súčasnosti mohol mať pozitívny vplyv na transparentnosť, celkovú prehľadnosť a hospodárnosť verejných obstarávaní.

Použitá literatúra

1. BRUNS, C. G. – GRADENWITZ, O. [eds.]: *Fontes Iuris Romani Antejustiniani (FIRA), pars prior: leges et negotia*, Tübingen 1909.
2. BRUNS, C. G. – GRADENWITZ, O. [eds.]: *Fontes Iuris Romani Antejustiniani (FIRA), pars posterior: scriptores*, Tübingen 1909.
3. BRUNT, P. A.: *Revenues of Rome*, in.: *Roman Imperial Themes*, 1990
4. COTTIER, M. – CRAWFORD, M.H. – CROWETHER, C.V. – FERRAY, J.L. – LEVICK, B. M. – SALOMNIES, O. – WÖRRLE, M.: *The Customs Law of Asia (Oxford Studies in Ancient Documents)*, Oxford University Press 2008
5. CRAWFORD, M. H.: *Romas Statutes, Vol. I*, London 1996
6. DEGRASSI, A. [ed.]: *Inscriptiones Latinae liberae rei publicae, Vol.1, 1957; Vol.2, Göttingen, 1963.*
7. DESSAU, H. [Hrsg.]: *Inscriptiones Latinae Selectae I – III*, Apud Weidmannos, Berlin, 1892 – 1916.
8. DIETRICH, C. G.: *Beiträge zur Kenntniss des römischen Staatspächtersystems*, 1877.
9. GONZÁLES, J. – CRAWFORD, M. H.: *The Lex Imitana: a new copy of Municipal Flavian Law*, *JRS* 76, 1989, 147 – 242.
10. GÜNTER, S.: *Vectigalia nervos esse rei publiciae: die indirekten Steuer in den römischen Kaeiserzeit von Augustus bis Diokletian*, 2008

11. HEYROVSKÝ, L.: Über die rechtliche Grundlage der *leges contractus* bei Rechtsgeschäften zwischen dem römischen Staat und Privaten, Leipzig, 1881
12. KUNKEL, W.: Staatsordnung und Staatspraxis der römischen Republik, 1995
13. KARLOWA, O.: Römische Rechtsgeschichte, erster Band: Staatrecht und Rechtsquellen, Leipzig, 1885.
14. LIDSAY, W. M.: *Sexti Pompei Festi De Verborum Significatu quae supersunt cum Pauli Epitome*, Leipzig, 1913 (Teubner)
15. LENEL, O.: *Das Edictum Perpetuum*, 1927
16. MITTEIS, L.: Römisches Privatrecht bis auf die Zeit Diokletians, Leipzig 1908
17. MOMMSEN, T. – KRUEGER, P.: *Corpus Iuris Civilis*, Vol. Primus – *Institutiones, Digesta*, editio stereotypa quinta decima, Apud Weidmannos, Berlin, 1928.
18. RICCOBONO, S. – BAVIERA, G. – ARANGIO-RUIZ, V. [eds.]: *Fontes Iuris Romani Antejustiniani, pars prima: leges*, Firenze, 1941.
19. ROSTOWZEW, M. I.: *Geschichte der Staatspacht in der römischen Kaiserzeit bis Diokletian*, 1902
20. SPITZL, T.: *Lex Municipii Malacitani*, 1984
21. THEILMANN, G.: *Die römische Privatauktion, zugleich ein Beitrag zum römischen Bankierrecht*, 1961
22. WESENER, G.: *Praediatura*, in *RE Supp. XIV*, 1974
23. *originálne znenia latinských (antických) textov prevzaté z: The Latin Library* [<http://www.thelatinlibrary.com/>] a *The Roman Law Library* [<http://droitromain.upmf-grenoble.fr/>].